

УДК 811.111:811.161.2]25

DOI: 10.26565/2227-8877-2020-92-10

Стратегії англо-українського та англо-арабського перекладу метафор страху: когнітивний аналіз

Мартинюк А.П.

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: allamartynyuk@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2804-3152>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=sWGUJgcAAAAJ>;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Martynyuk

Мізяк О.В.

магістрант кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: miziak23@gmail.com

(Харків)

У статті представлені результати когнітивного перекладацького аналізу англо-українських та англо-арабських перекладів мовного втілення концептуальних метафор СТРАХУ. Матеріалом дослідження є 100 висловів, що вербалізують концептуальні метафори СТРАХУ, відібрані з творів Стівена Кінга "Carrie", "Lisey's story", "Petsematary" та їх українських і арабських перекладів. У ході дослідження побудовано концептуальні моделі метафор СТРАХУ, вжитих у текстах оригіналу і перекладів, і виявлені випадки їх відтворення, заміни, усунення та привнесення в текст перекладу; встановлено кореляції між збіжністю/незбіжністю концептуальних моделей та стратегіями перекладу метафор; знайдено кількісні співвідношення когнітивних операцій відтворення, заміни, усунення та привнесення метафор в англо-українських та англо-арабських перекладах. Результати дослідження свідчать, що когнітивна операція відтворення переважно має місце в тих випадках, коли в лінгвокультурах оригіналу і перекладу існують збіжні концептуальні моделі метафор, результатом чого є й існування ізоморфних граматичних структур. Стратегію, застосовувану для перекладу таких концептуальних метафор, класифіковано як нейтральну стосовно очуження чи одомашнення. Когнітивні операції заміни, усунення і привнесення концептуальної метафори мають місце у випадку лінгвокультурних розбіжностей, які викликають перекладацькі труднощі. Для їх подолання перекладач, як правило, вдається до стратегії одомашнення. Якщо в англо-українських перекладах частіше застосовується когнітивна операція відтворення метафори, то в англо-арабських перекладах найбільш частотною є заміна метафори. Значний відсоток відтворюваних метафор пояснюється наявністю в усіх аналізованих лінгвокультурах концептуальної моделі ЕМОЦІЯ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА.

Ключові слова: англо-арабський переклад, англо-український переклад, емоція, концептуальна метафора, стратегія.

Мартинюк А.П., Мізяк А.В. Стратегии англо-украинского и англо-арабского перевода метафор страха: когнитивный анализ. В статье представлены результаты когнитивного переводческого анализа англо-украинских и англо-арабских переводов языкового воплощения концептуальных метафор СТРАХА. Материалом исследования послужили 100 высказываний, вербализирующих концептуальные метафоры СТРАХА, отобранные из произведений Стівена Кінга "Carrie", "Lisey's story", "Petsematary" и их украинских и арабских переводов. В ходе исследования построены концептуальные модели метафор СТРАХА, встречающиеся в текстах оригинала и переводов, и выявлены случаи их отображения, замены, опущения и привнесения в текст перевода; установлены корреляции между схожестью/несхожестью концептуальных моделей и стратегиями перевода метафор; найдены количественные соотношения когнитивных операций отображения, замены, опущения и привнесения метафор в англо-украинские и англо-арабские переводы. Результаты исследования позволяют заключить, что когнитивная операция отображения преимущественно имеет место в тех случаях, когда в лингвокультурах оригинала и перевода существуют схожие концептуальные модели метафор, результатом чего есть и существование изоморфных грамматических структур. Стратегию, реализуемую при переводе таких концептуальных метафор, классифи-

цировано як нейтральную относительно отчуждения или одомашнивания. Когнитивные операции замены, опущения и привнесения концептуальной метафоры имеют место в случае лингвокультурных расхождений, вызывающих трудности перевода. Для их преодоления переводчик, как правило, применяет стратегию одомашнивания. Если в англо-украинском переводе чаще применяется когнитивная операция отображения метафоры, то в англо-арабском переводе наиболее частотной есть замена метафоры. Существенный процент отображения метафор объясняется тем, что во всех анализируемых лингвокультурах имеется концептуальная модель ЭМОЦИЯ ЕСТЬ СОДЕРЖАНИЕ КОНТЕЙНЕРА-ЭКСПЕРИЕНЦЕРА.

Ключевые слова: англо-арабский перевод, англо-украинский перевод, концептуальная метафора, стратегия, эмоция.

Martyniuk A., Misiak O. Strategies of English-Ukrainian and English-Arabic translations of fear metaphors: cognitive analysis. This article reports results of a cognitive translation analysis of English-Ukrainian and English-Arabic translations of FEAR conceptual metaphors instantiated in linguistic expressions. The data includes 100 instantiations of FEAR conceptual metaphors, found in Steven King's novels "Carrie", "Lisey's story", "Petsemetary" and their Ukrainian and Arabic translations. The research presupposed constructing conceptual models of FEAR metaphors used in the source and target texts and revealing cases of retention, substitution, omission and introduction of metaphors in the target texts. It also included finding correlations between similarity/difference of conceptual models and strategies of translating metaphors; establishing quantitative characteristics of the cognitive operations of retention, substitution, omission and introduction of metaphors in English-Ukrainian and English-Arabic translations. The results of the analysis show that the retention cognitive operation takes place in cases of similarity of conceptual metaphoric models in the source and target text linguacultures, which results in isomorphism of grammatical structures. The strategy that is chosen to translate such structures is neutral as to domestication or foreignization. Cognitive operations of substitution, omission and introduction of conceptual metaphors take place in cases of linguacultural differences, which creates translation problems. To solve such problems translators resort to domestication strategy. The results of the quantitative analysis reveal that contrary to English-Ukrainian translations where source metaphors are mostly retained, in English-Arabic translations they are mostly substituted. A relatively high percentage of retention is explained by the universality of the EMOTION IS THE INTERIOR OF A CONTAINER-EXPERIENCER conceptual model.

Keywords: conceptual metaphor, emotion, English-Arabic, English-Ukrainian translation, strategy.

1. ВСТУП

Хоча лінгвісти займаються дослідженням концептуальної метафори вже майже півсторіччя [13; 14; 15; 16], її перекладознавчий аналіз все ще перебуває на початковій стадії [4; 7; 12; 18; 19; 20]. Існує цілий ряд невирішених проблем. Насамперед, у більшості досліджень не розмежовуються переклад метафор як мовного/стилістичного прийому, вживаного для більшої експресивності мовлення, і метафор як втілення концептуальних структур, продуктів когнітивних операцій нашого мислення. По-друге, ще не встановлено кореляцій між стратегіями перекладу метафор та збіжністю/незбіжністю їх лінгвокультурних концептуальних моделей. Насамкінець, практично не існує робіт, у яких би порівнювалися українські та арабські переклади англомовних метафор. Наше дослідження спрямоване на вирішення зазначених проблем, що зумовлює його **актуальність**.

Метою нашої роботи є дослідити англо-українські та англо-арабські переклади мовного втілення концептуальних метафор СТРАХУ.

Завдання дослідження включають: 1) побудову концептуальних моделей метафор, вжитих у текстах оригіналу і перекладу і виявлення випадків їх відтворення, заміни, усунення та привнесення в текстах перекладу; 2) встановлення кореляцій між збіжністю/незбіжністю концептуальних моделей та стратегіями їхнього перекладу; 3) знаходження кількісних співвідношень когнітивних операцій відтворення, заміни, усунення та привнесення метафор в англо-українському та англо-арабському перекладах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі вперше порівнюються стратегії перекладу англомовних метафор СТРАХУ на українську та арабську мови.

2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктом дослідження є вислови (переважно, словосполучення, і рідше речення), що втілюють концептуальну метафору СТРАХУ в текстах англомовної художньої літератури, та їх еквіваленти в українських та арабських перекладах.

Предметом аналізу є способи і стратегії українських та арабських перекладів таких англомовних висловів.

Матеріалом дослідження є 100 висловів, що вербалізують концептуальні метафори СТРАХУ, які ми відібрали з творів Стівена Кінга, а саме "Carrie" [9], "Lisey's story" [10], "Petsemetary" [11] та їх українських [1; 2; 3] і арабських [22; 23] перекладів.

У когнітивній лінгвістиці **концептуальну метафору** розуміють як продукт когнітивної операції картування (mapping) або проектування (projecting), яка полягає у частковому перенесенні складників концептуальної структури, вкоріненої в нашому сенсорно-моторному досвіді (її називають концептом або доменом джерела) на абстрактну концептуальну структуру, яку ми намагаємося зрозуміти (концепт або домен цілі) [13; 14; 15; 16]. Відтак, функція концептуальної метафори полягає у поясненні абстрактних, розмитих концептів за допомогою концептів, якими ми оперуємо у нашому

повсякденному житті, можливо навіть не усвідомлюючи цього. Когнітивні лінгвісти розуміють концепт як мінімальну одиницю нашого ментального досвіду, а домен – як більш складно організовану структуру, яка слугує фоном для виділення у свідомості окремих концептів (див., наприклад, [17]). Р. Ленекер виокремлює базові домени, відносячи до них ПРОСТІР, КОЛІР, ЗВУК, ТЕМПЕРАТУРУ, ТИСК, БІЛЬ, ЗАПАХ, ЧАС та ЕМОЦІЮ. Ці домени формують поле, на основі якого можуть виникнути більш конкретні концепти [там само, с. 149].

Окрім базових доменів, у когнітивній лінгвістиці також розрізняють образ-схеми типу КОНТЕЙНЕР чи РУХ, які тлумачать як елементарні схеми нашого сенсорно-моторного досвіду, що слугують для утворення і пояснення більш складно організованих концептів [8, с. 250]. Наприклад, образ-схема КОНТЕЙНЕР побудована на фізичному досвіді істоти, що перебуває у певному просторі і відмежовується від цього простору поверхнею власної шкіри та сприймає світ навколо себе як зовнішній стосовно себе [15]. Відповідно, людина фізично сприймає себе як уявний контейнер стосовно оточуючого світу, який теж є контейнером, у якому вона перебуває. Більше того, людина проектує цю образ-схему на інші об'єкти, уподібнюючи їх контейнерам, які мають межі і певний вміст. Узагальнюючи власний сенсорно-моторний досвід подібним чином, свідомість людини сформувала образ-схему КОНТЕЙНЕР, яка базується на базовому домені ПРОСТІР та елементарному концепті УМІЩЕННЯ.

На думку З. Ковечеса, образ-схема КОНТЕЙНЕР є основним джерельним доменом концептуальних метафор емоцій [13, с. 37]. Концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР існує у двох різновидах: ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР для ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ЕМОЦІЇ та ЕМОЦІЯ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА, де КОНТЕЙНЕР уподібнюється ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРУ ЕМОЦІЇ або ЧАСТИНІ ТІЛА ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ЕМОЦІЇ [4].

Концептуальні метафори, закорінені на образ-схемах, як правило, асоціюють з конвенційними мовними висловами, які, на перший погляд, не сприймаються як метафори, як наприклад, *to be in love / in shock / in admiration / in a rage; to be full of grief / pure range* тощо. Такі метафори називають конвенційними і відмежовують від оригінальних метафор, які пов'язують, насамперед, із експресивним стилістично маркованим мовленням, як наприклад, *some nameless sort of fear growing in her like an infant*. Оригінальні метафори базуються на багатих на деталі повноцінних образах, а не на образ-схемах. Зокрема, у наведеному прикладі СТРАХ уподібнюється ЕМБРІОНУ у тілі жінки. Проте, незважаючи на відмінності в їхній концептуальній структурі, як конвенційні, так і оригінальні метафори є продуктом проектування складників домену джерела на домен цілі, який і пояснюється за допомогою мета-

фори. Іншими словами, і конвенційні, і оригінальні метафори є концептуальними метафорами.

У нашому дослідженні аналіз перекладу метафор СТРАХУ здійснюється на основі методики, запропонованої Л.А. Коваленко та А.П. Мартинюк [12]. Ця методика дозволяє побудувати концептуальні моделі, які забезпечують функціонування метафоричних мовних висловів, і виявити, яку когнітивну операцію застосував перекладач – відтворення, заміну, усунення або привнесення метафори. У разі **відтворення** в мові оригіналу та мові перекладу вживаються метафори однакових когнітивних моделей. Когнітивна операція **заміни** передбачає, що метафорична модель мови оригіналу замінюється іншою метафоричною моделлю в мові перекладу. У випадку когнітивної операції **усунення** метафоричний вислів оригінального тексту втрачається в перекладі. Результатом когнітивної операції **привнесення** є поява в тексті перекладу метафоричного вислову, який був відсутнім в оригінальному тексті.

Перед дослідниками перекладу концептуальної метафори постає проблема **перекладацьких стратегій**. Ми пристаємо на думку О.Д. Швейцера, який розглядає стратегію «як процес прийняття рішень», що «складається з двох головних етапів: 1) з вироблення стратегії перекладу (в термінах психолінгвістики її можна назвати програмою перекладацьких дій) та 2) з визначення конкретного мовного втілення цієї стратегії (сюди належать різноманітні конкретні прийоми – «перекладацькі трансформації», що утворюють технологію перекладу)» [6, с. 65]. Окрім того, беремо до уваги думку О.В. Ребрія про те, що перекладацька стратегія є ієрархічною структурою: глобальна стратегія визначається на етапі доперекладацького аналізу тексту оригіналу і є єдиною, а локальні є «симультанними перекладу та чисельними» [5, с. 83]. Слідом за Л. Венутті розмежуємо «стратегію одомашнення» та «стратегію очуження», які базуються на таких чинниках як: сфера перекладацької діяльності, тип тексту, потреба перекладача у самовираженні [21]. На думку Л. Венутті, «одомашнення передбачає дотримання вітчизняних літературних канонів» [там само, с. 241], а очуження – «збереження мовних та культурних відмінностей шляхом відхилення від переважаючих вітчизняних цінностей» [так само, с. 240]. Л. Венутті говорить про одомашнення або очуження в тих випадках, коли у перекладача виникають труднощі, спричинені культурними, політичними/ідеологічними чи навіть економічними чинниками. До таких труднощів відносимо і розбіжності в концептуальних моделях метафор емоцій, зокрема, і емоції СТРАХУ.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Стратегії англо-українського перекладу метафор страху

У результаті кількісного аналізу стратегій англо-українського перекладу метафор страху було

виявлено, що перекладачі відтворюють метафору майже у 50%, заміна метафори відбувається у 25 %, і 25 % припадає на усунення метафори. Окрім того, зареєстровані окремі випадки привнесення метафори у текст перекладу за відсутності в оригіналі.

Почнемо аналіз з опису когнітивної операції **відтворення** метафори. Згідно з нашими даними, в українському перекладі зберігаються як конвенційні, так і оригінальні концептуальні метафори. Представлений нижче приклад ілюструє збереження конвенційної метафори моделі СТРАХ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА:

It was one of those brief moments that seem (fear could it really have been fear in momma's eyes) much longer in retrospect [9].

То була така мить, які пізніше здаються (страх, невже в маминих очах був страх) значно довгими [2].

Як в оригіналі, так і в перекладі зазначена метафора втілюється за допомогою іменного словосполучення із прийменником *in – в*. В обох мовах відповідний прийменник уживається при означенні предмета, місця, простору, всередині якого щось міститься, перебуває. Оскільки така модель має місце в обох лінгвокультурах, і її відтворення не складає перекладацької проблеми, подібну стратегію перекладу характеризуємо як нейтральну.

Наступний приклад демонструє відтворення двох конвенційних метафор: СТРАХ є ЖИВА ІСТОТА і СТРАХ є ДИМ-ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ТІЛА ЕКСПЕРІЄНЦЕРА, які пов'язані алогічним зв'язком: ІСТОТА потрапляючи у тіло ЕКСПЕРІЄНЦЕРА, перетворюється на ДИМ:

Now fear came, entering softly, sifting through the hollow places of his body and filling them up with dirty smoke [11].

Ось тепер прийшов страх. Він м'яко входить у нього, проникаючи в кожну западину тіла і виповнюючи його ядучим димом [3].

Метафора СТРАХ є ЖИВА ІСТОТА виражена дієсловом-присудком *came – прийшов*, що в обох текстах описує дії референта підмета, позначеного словом *fear – страх*. Метафора СТРАХ є ДИМ-ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ТІЛА ЕКСПЕРІЄНЦЕРА виражена дієслівною словосполучкою *filling with dirty smoke – виповнюючи ядучим димом*, що позначає дію, об'єктом якої є тіло експерієнцера страху. Відтворення обох метафор є можливим, оскільки в обох культурах існують відповідні концептуальні моделі. Відтак, як і у попередньому випадку, стратегію перекладу класифікуємо як нейтральну стосовно очуження чи одомашнення.

Як вже зазначалося, перекладачі, як правило, вдаються до збереження і оригінальних концептуальних метафор, оскільки вони відбивають специфіку індивідуального авторського мислення, а не специфіку лінгвокультури. Наприклад:

There was nothing to do but sit on the sofa facing the blackness of the kitchen window and feel some nameless

sort of fear growing in her like an infant coming to dreadful term [9].

Робити було нічого, крім хіба що сидіти на канапі перед чорнотою за кухонним вікном і відчувати якийсь безіменний різновид страху, який наростає у ній, наче немовля, що наближається до свого страшного терміну [2].

В оригіналі автор вживає оригінальну метафору концептуальної моделі СТРАХ є ЕМБРІОН НЕБАЖАНОЇ ДИТИНИ, яка дослівно відтворюється в українському перекладі.

Подібним чином, в українському перекладі відтворюється оригінальна метафора СТРАХ є КУЛЯ:

And he could too; it was roaring up from inside, nothing but a big cold bullet of fear [11].

І він справді міг. Крик котився знизу до горла – нічого, крім великої холодної кулі страху» [3].

Як правило, **заміні** підлягають лише конвенційно-нальні метафори. Наприклад:

She had been nervous, scared in some deep and diffuse way ever since she had found it so hard to stay awake, but this sharp fear was something new, something which had solely to do with those small tracks [11].

Вона нерувала від тоді, як відчула, що їй важко прокинутися. Однак зараз жінку виповнив абсолют-но інший жах. Паніка, яка була пов'язана винятково з цими слідами [3].

В оригіналі СТРАХ уподібнюється ГОСТРОМУ ПРЕДМЕТУ, що лякає та нервує ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Метафора реалізується словосполучкою *sharp fear*. У перекладі вжита метафора моделі СТРАХ є РЕЧОВИНА-ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Вона передається дієсловом *виповнив*, суб'єктом дії якого є референт іменника *жах*, а об'єктом – референт іменника *жінка*.

Наступний приклад демонструє заміну метафори концептуальної моделі СТРАХ є ІН'ЄКЦІЯ на СТРАХ є ДОМІНАНТНА ЛЮДИНА:

Maybe he'd been in a fear-injected black out [10].

Можливо, страх примусив його цілком відключитися, як і всіх інших [1].

Модель метафори страху СТРАХ є ІН'ЄКЦІЯ в оригіналі втілюється за допомогою складеного прикметника *fear-injected*, що репрезентує СТРАХ як ПРЕПАРАТ, який ВВОДЯТЬ в ТІЛО ЕКСПЕРІЄНЦЕРА і який призводить до втрати свідомості. В українському перекладі зберегти оригінальну структуру неможливо, оскільки цьому заважає структурно-семантична специфіка української мови, де не існує аналогічної структури. Відтак оригінальна метафора замінюється на СТРАХ є ДОМІНАНТНА ЛЮДИНА. Перекладач вдається до контекстуальної заміни.

У всіх проаналізованих випадках заміни метафоричної моделі перекладач стикається з труднощами, які є наслідком відсутності в українській мові структур, ізоморфних англійським, що, у свою чергу, відображає лінгвокультурну специфіку, а саме своєрідність концептуальних моделей мета-

фор, характерних для представників англомовної та україномовної культур. Стратегію, застосовану у ході такого перекладу класифікуємо як одомашнення, оскільки перекладач замінює метафори оригіналу на такі, що краще вписуються в український лінгвальний та культурний контекст.

Наступний приклад демонструє **усунення** метафори:

His breath caught in a harsh sound that was too outraged to be a gasp, and all his fury at Gage's death came back in a rush, drowning fears of the supernatural, the para natural, his growing certainty that he had crossed over into' the country of the mad [11].

Із рота Луїса вирвався неприємний звук, і весь гнів через Гейджеву смерть повернувся у вигляді стрімкого жаху перед над природним та паранормальним [3].

В оригіналі жита метафора концептуальної моделі СТРАХ є РІДИНА, ЩО ВСЕ ЗАТОПЛЮЄ. Метафора виражена означенням іменника *fears*, вираженого Participle I *drowning* – *такий, що затоплює*. У перекладі метафору втрачено через те, що її неможливо відтворити за допомогою ізоморфної структури – означення іменника *fear*, і для її відтворення знадобилося б ціле підрядне речення. Відтак, перекладач вдається до одомашнення і опускає метафору.

Як вже зазначалося, у нашому дослідженні також зафіксовані випадки привнесення метафори у текст перекладу:

Lisey looked around the study fearfully for just a moment, and wondered if it was watching her now [10].

На якусь мить Лізі опанував страх, і вона швидко оглянула кабінет — чи Довгий хлопець не дивиться на неї наразі [1].

В оригінальному тексті вжито прислівник *fearfully*, який буквально описує стан Лізі. У перекладі застосовано метафору СТРАХ є АГРЕСИВНА ЛЮДИНА, яка опановує іншу людину. Метафора виражена дієсловом *опанував*, об'єктом дії якого є Лізі. Перекладач вдається до граматичної трансформації і додає речення для опису стану Лізі. Очевидно, таке рішення продиктовано специфікою граматичної структури української мови. І застосовану стратегію слід вважати одомашненням.

3.2. Стратегії англо-арабського перекладу метафор страху

Як свідчать результати перекладацького аналізу, у переважній більшості випадків (60%) у перекладі на арабську відбувається заміна метафоричної моделі (60%). Разом з тим, досить високим є і відсоток відтворення метафоричної моделі (40%).

Як і в українському перекладі найчастіше **відтворюються** конвенційні метафори моделі СТРАХ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА.

'Go to bed,' Momma said curtly, and the fear was back in her eyes [9].

«قالت أمك باقتضاب: `` اذهبي إلى الفراش ، وعاد الخوف إلى عينيها. » [22]

В англійському тексті метафора утворюється за допомогою прийменника *in*. У перекладі метафора виражена дієсловом *عاد* з прийменником *إلى*. Прийменник *إلى* вживається у дуже широкому значенні. З різними дієсловами він може отримувати різні смисли. У нашому випадку дієслово *عاد* з прийменником *إلى* означає «додати у».

У поданому нижче прикладі відтворена метафора СТРАХ є ОБ'ЄКТ МАНІПУЛЯЦІЇ:

It did not soothe her; it made her fears worse [9].

«لم يهدئها. جعل مخاوفها أسوأ.» [22].

В оригіналі метафора СТРАХ є ОБ'ЄКТ МАНІПУЛЯЦІЇ передана дієсловом *made*, об'єктом дії якого є референт іменника *fears*. У перекладі метафору передано дієсловом *جعل* «робити», об'єктом дії якого є референт *مخاوفها* «її страхи» зі злитним займенником «вона» у відповідному відмінку.

Практично в усіх випадках відтворення метафоричної моделі в обох мовах є аналогічні конструкції і перекладач не стикається із труднощами. Стратегію перекладу кваліфікуємо як нейтральну стосовно очуження чи одомашнення.

Розглянено **заміну** метафори:

The wind pushed and pulled its fingers through his hair, and for a moment the old, childlike fear of the dark rushed through him, making him feel weak and small and terrorized [11].

«أصابعها وشدهتها من خلال شعره ، ولحظة اندفعت خوف الطفل العجوز من الظلام ، مما جعله يشعر بالضعف والضيق والرعب.» [23]

В оригіналі СТРАХ уподібнюється РЕЧОВИНІ, яка БІЖИТЬ ПО ТІЛУ/ВЕНАМ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Метафора виражається дієслівною словосполученням *to rush through him*, суб'єктом дії якої є референт іменника *fear*. У перекладі жита метафора концептуальної моделі СТРАХ є РЕЧОВИНА, ЩО ВИРИВАЄТЬСЯ, ВИШТОВХУЄТЬСЯ ІЗ КОНТЕЙНЕРА. Метафора виражена дієсловом *اندفع* з прийменником *من*, що означає «вириватися, виштовхуватися».

Наступний приклад демонструє заміну метафори концептуальної моделі СТРАХ є ВМІСТ ТІЛА-КОНТЕЙНЕРА, який ВИТІСНЯЮТЬ на метафору моделі СТРАХ є ПРОЦЕС:

He rested there for another twenty minutes, almost dozing, no longer fearful—exhaustion had driven fear out, it seemed [11]

«استراح هناك لمدة عشرين دقيقة أخرى ، شبه غائم ، ولم يعد خائفًا - بدا أن الإرهاق يدفع الخوف للخارج.» [23]

В оригіналі дія виконується над СТРАХОМ, тобто він є об'єктом, над яким виконують дію, а у арабському перекладі СТРАХ витісняється, ніби сам по собі, тобто СТРАХ сам є суб'єктом дії. В оригіналі метафору виражено дієсловом *drive*, об'єктом дії

якого є референт *fear*, який витісняють з ТІЛА-КОНТЕЙНЕРА. У перекладі метафора передається як «просування страху назовні», метафора виражена за участі прийменника *↓*, однією з функцій якого є виражати намір щось зробити.

Наведений нижче приклад ілюструє заміну метафори СТРАХ є ОБ'ЄКТ МАНІПУЛЯЦІЇ, який можна принести, на СТРАХ є ЛЮДИНА:

The wind still blew strongly, and he could hear the faint ting-ting-ting of a piece of metal—perhaps it had once been a Del Monte can, cut laboriously by a grieving pet owner with his father's tinsnips and then flattened out with a hammer and nailed to a stick—and that brought the fear back again [11].

«كانت الريح لا تزال تهب بقوة ، وكان بإمكانه سماع الوخز الخافت لقطعة معدنية – ربما كانت في يوم من الأيام علبة ديل مونتني ، تم قطعها بشق الأنف من قبل صاحب حيوان أليف حزين مع قصدير والده ثم تم تسويتها بقطعة مطرقة ومسمرة على عصا – وهذا أعاد الخوف مرة أخرى.» [23]

В оригіналі вжита метафора, де СТРАХ постає як річ, яку можна принести. Метафора виражена дієсловом *bring*, об'єктом дії якого є референт *fear*. У перекладі СТРАХ стає ЛЮДИНОЮ яка вже сама може виконувати дії. Метафора виражена дієсловом *أعاد*, яке означає «повертатися», тобто СТРАХ *الخوف* стає ЛЮДИНОЮ, яка може сама виконати відповідну дію.

Випадки заміни метафоричної моделі кваліфікуємо як стратегію одомашнення.

4. ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

На основі проведеного дослідження ми доходимо наступних висновків:

1. Переклад концептуальних метафор здійснюється на підставі чотирьох когнітивних операцій: а)

відтворення – як концептуальної моделі, так і лексико-граматичної структури метафори; б) заміни концептуальної моделі метафори на більш притаманну культурі перекладу, і відповідно, зміни лексико-граматичної структури метафори; в) усунення метафори; 4) привнесення метафори у текст перекладу за відсутності у тексті оригіналу.

2. Когнітивна операція відтворення, як правило, має місце у тих випадках, коли у лінгвокультурах мови і перекладу існують збіжні концептуальні моделі, результатом чого є й існування ізоморфних граматичних структур. У подібних випадках перекладацькі проблеми не виникають і стратегію, застосовану для перекладу таких концептуальних метафор слід вважати нейтральною стосовно очуження чи одомашнення.

3. Когнітивні операції заміни, усунення і привнесення концептуальної метафори мають місце у випадку лінгвокультурних розбіжностей, які викликають перекладацькі труднощі. Для їх подолання перекладач, як правило, вдається до стратегії одомашнення.

4. Якщо в англо-українському перекладі частіше застосовується когнітивна операція відтворення метафори, в англо-арабському перекладі у значно більшій кількості прикладів має місце заміна метафори. Значний відсоток відтворюваних метафор пояснюється наявністю в усіх лінгвокультурах концептуальної моделі ЕМОЦІЯ є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ЕСПЕРІЄНЦЕРА.

Перспективи дослідження пов'язуємо із розширенням емпіричної бази аналізу, а також застосуванням розробленої методики для аналізу перекладів втілення концептуальних метафор іншими мовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кінг С. Історія Лізі : пер. з англ. В. Й. Шовкуна. URL: https://javalibre.com.ua/java-book/book/Istoriya_Lizi_Stiven_King (дата звернення 18.12.2020)
2. Кінг С. Керрі. : пер. з англ. В. А. Ракуленко URL: <https://knigogo.com.ua/knigi/kerrri/> (дата звернення 18.12.2020)
3. Кінг С. Кладовище домашніх тварин. : пер. з англ. А. Пітика та К. Грицайчук URL: <https://knigism.online/downloadbook/59138> (дата звернення 18.12.2020)
4. Мартинок А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор емоцій в українських перекладах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. № 85. С. 21–28.
5. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
6. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с.
7. Al-Harrasi A. Metaphor in (Arabic-into-English) translation with specific reference to metaphorical concepts and expressions in political discourse. PhD Thesis. Birmingham : Aston University, 2001. 343 p.
8. Johnson M. The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason. Chicago : The University of Chicago Press, 1987. 233 p.
9. King S. Carrie. URL: <http://allking.club/books/carrie/> (дата звернення 18.12.2020)
10. King S. Lisey's story. URL: http://allking.club/books/lisey_s_story/ (дата звернення 18.12.2020)
11. King S. Pet sematary. URL: http://allking.club/books/pet_sematary/ (дата звернення 18.12.2020)
12. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*. 2018. 10. P. 190–197.
13. Kövecses Z. Metaphor and emotion. Language, culture, and body in human feelings. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 223 p.
14. Kövecses Z. Levels of metaphor. *Cognitive linguistics*. 2017. 28 (2). P. 321–347.

15. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago : Chicago University Press, 1980. 242 p.
16. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York : Basic Books, 1999. 602 p.
17. Langacker R.W. *Foundations of cognitive grammar*. Stanford : Stanford University Press, 1987. Vol. 1. Theoretical prerequisites. 516 p.
18. Mandelblit N. The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory // *Translation and meaning* / ed. by Lewandowska-Tomaszcyk & M. Thelen. Maastricht: Universitaire Pers, 1995. P. 483–495.
19. Schäffner C. Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*. 2004. 36(7). P. 1253–1269.
20. Shuttleworth M. Translational behaviour at the frontiers of scientific knowledge. *The translator*. 2011. 17(2). P. 301–323.
21. Venuti L. Strategies of Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York : Routledge, 2001. P. 240–244.
22. جنينك نفييتس. يراك <https://www.4read.net/book/1768/%D9%83%D8%A7%D8%B1%D9%8A> (дата звернення 20.12.2020)
23. جنينك نفييتس . تان اوي حل ا تريبقم <https://www.4read.net/book/3991/%D9%85%D9%82%D8%A8%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%8A%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%A7%D8%AA> (дата звернення 20.12.2020)

REFERENCES

1. Kinh, S. Istoriiia Lizi [Lisey's story]. URL: https://javalibre.com.ua/java-book/book/Istoriya_Lizi_Stiven_King (дата звернення 18.12.2020) (in Ukrainian)
2. Kinh, S. Kerri [Carrie URL]: <https://knigogo.com.ua/knigi/kerri/> (дата звернення 18.12.2020) (in Ukrainian)
3. Kinh, S. Klodovyshche domashnikh tvaryn [Pet semetary]. URL: <https://knigism.online/downloadbook/59138> (дата звернення 18.12.2020) (in Ukrainian)
4. Martynyuk, A. P. (2017). Vidtvorennia anhliiskykh konventsionalnykh metafor emotsii v ukrainskykh perekladakh [Rendering English conventional metaphors of emotions in Ukrainian translations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, 85.C. 21–28. (in Ukrainian)
5. Rebrii, O. V. (2012). Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladi [Modern conception of creativity in translation]. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina. (in Ukrainian)
6. Shvejczler, A.D. (1988). Teoriya perevoda: Status, problemy, aspekty [A theory of translation: Ststus, problems, aspects]. Moskva : Nauka. (in Russian)
7. Al-Harrasi, A. (2001). Metaphor in (Arabic-into-English) translation with specific reference to metaphorical concepts and expressions in political discourse. PhD Thesis. Birmingham : Aston University, 2001.
8. King, S. Carrie. URL: <http://allking.club/books/carrie/> (дата звернення 18.12.2020)
9. King, S. Lisey's story. URL: http://allking.club/books/lisey_s_story/ (дата звернення 18.12.2020)
10. King, S. Pet semetary. URL: http://allking.club/books/pet_semetary/ (дата звернення 18.12.2020) Kovalenko, L., and Martynyuk, A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, 10, 190–197.
11. Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and emotion. Language, culture, and body in human feelings*. Cambridge : Cambridge University Press.
12. Kövecses, Z. (2017). Levels of metaphor. *Cognitive linguistics*, 28 (2), 321–347.
13. Lakoff, G., and Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago : Chicago University Press.
14. Lakoff, G., and Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western Thought*. New York : Basic Books.
15. Langacker, R.W. (1987). *Foundations of cognitive grammar*. Vol. 1. Theoretical prerequisites.
16. Stanford : Stanford University Press.
17. Mandelblit, N. (1995). The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. In B. Lewandowska-Tomaszcyk, and M. Thelen (eds.) *Translation and meaning*. Maastricht : Universitaire Pres, 483–495.
18. Schäffner, C. (2004). Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*, 36(7), 1253–1269.
19. Shuttleworth, M. (2011). Translational behaviour at the frontiers of scientific knowledge. *The translator*, 17(2), 301–323.
20. Venuti, L. (2001). Strategies of translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York : Routledge, 240–244.
21. جنينك نفييتس. يراك <https://www.4read.net/book/1768/%D9%83%D8%A7%D8%B1%D9%8A> (дата звернення 20.12.2020)
22. جنينك نفييتس . تان اوي حل ا تريبقم <https://www.4read.net/book/3991/%D9%85%D9%82%D8%A8%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%8A%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%A7%D8%AA> (дата звернення 20.12.2020)

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Мартынюк Алла Петровна – доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры переводоведения имени Николая Лукаша Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина; e-mail: allamartynyuk@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2804-3152>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=sWGUJgcAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Martynyuk

Мизяк Александра Витальевна – магистрант кафедры переводоведения имени Николая Лукаша Харьковского национального университета имени; e-mail: miziak23@gmail.com

Martynyuk Alla Petrivna – Doctor of Philology, Professor, Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: allamartynyuk@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2804-3152>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=sWGUJgcAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Martynyuk

Miziak Oleksandra Vitaliivna – magister at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: miziak23@gmail.com